

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

До захисту допущено
«___» _____ 2020 р.
Завідувач кафедри
ОДПМ та РТМ
_____ Н.О. Урсу

Дипломна робота
магістра

з теми: **МЕТОДИКА ДУБЛЮВАННЯ ТВОРІВ ОЛІЙНОГО
ЖИВОПИСУ З ПАПЕРОВИХ НА МІЦНІШІ ОСНОВИ**

Виконала:
Виконала: студентка 2 курсу магістратури
спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
за освітньою програмою
РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА
Сазанська Анастасія Валентинівна

Керівник: **Урсу Н. О.**, доктор
мистецтвознавства, професор

Рецензент: **Паур І.В.**,
кандидат історичних
наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1	
ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА В'ЯЧЕСЛАВА РОЗВАДОВСЬКОГО	
1.1. Джерельна база і стан дослідження.....	6
1.2. Творчість та формування мистецьких пріоритетів художника В'ячеслава Розвадовського.....	12
РОЗДІЛ 2	
РЕСТАВРАЦІЯ ЖИВОПИСУ НА ПАПЕРОВІЙ ТА КАРТОНІЙ ОСНОВІ	
2.1. Техніка та технологія олійного малярства на картоні.....	22
2.2. Основні види пошкоджень паперової та картонної основи і причини їх виникнення.....	34
2.3. Видалення жовтизни та поверхневих забруднень на папері та картоні.....	48
РОЗДІЛ 3	
ДУБЛЮВАННЯ ТВОРІВ ОЛІЙНОГО МАЛЯРСТВА НА ПАПЕРОВИХ ОСНОВАХ	
3.1. Методика укріплення фарбового шару з ґрунтом на паперових основах.....	58
3.2. Методика та труднощі дублювання творів олійного живопису на паперових основах на сучасному етапі.....	65
РОЗДІЛ 4	
РЕСТАВРАЦІЙНИЙ ПАСПОРТ	77
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	87

Зміст

Актуальність теми. Питання дублювання творів олійного живопису на паперових основах в наш час набуло надзвичайної актуальності, особливо в зв'язку з інтересом до вивчення та збереження спадщини минулого. Роботи митців повинні пережити своїх авторів на цілі покоління: адже в майбутньому людство вивчатиме техніку роботи старих майстрів не тільки по книгах, а й по витворах мистецтва. Але таке величезне завдання не можна виконати, не опанувавши відміно техніку своєї справи, не озброївшись добре знаннями художніх матеріалів, техніки живопису, тощо.

Роботи на цупких основах таких як картон та папір зістаріються набагато швидше ніж картини написані на полотні або дошці, також олійний живопис схильний до природнього старіння, адже речовини що входять до його складу, схильні до поступової зміни. Експонати олійного живопису на картоні та папері потребують укріплення – дублювання, щоб картина могла зберігатись набагато довше і в меншій мірі піддаватись впливу зовнішніх факторів.

Дублювання є одним з найскладніших етапів реставрації творів мистецтва. Ця процедура доступна тільки досвідченим реставраторам, тому що при її здійсненні потрібно мати великий досвід та досконало знати поетапність роботи. Техніку дублювання тепер вивчають всебічно, щоб використати кращий досвід. Всі картини в галереях, музеях, фондах та майстернях відчувають вплив усіх негативних факторів свого оточення: променів сонця, газів повітря, вологості, пилу та ін. Це знищує цінні роботи майстрів, особливо від цих факторів страждають роботи на неміцних основах.

Для реставратора потрібні найширші знання: він повинен мати певний запас хімічних і технологічних знань для проведення правильних спроб визначення фарб, сполучного, вміти якісно зробити реставрацію, незважаючи на те чи картина написана на полотні, дереві чи картоні. Методика дублювання має свої особливості, методи та принципи. Тема дублювання не

втрачає своєї актуальності, адже це важливий процес, що допомагає зберегти пам'ятки для подальшого їх експонування та зберігання.

Мета дослідження – висвітлити основні принципи методики дублювання творів олійного живопису, зокрема, з паперових на міцніші основи.

Завдання дослідження:

1. Розглянути і проаналізувати джерельну базу дослідження проблеми.
2. Ознайомитись з творчістю відомого українського живописця та графіка, художника В'ячеслава Розвадовського.
3. Проаналізувати техніку та технологію письма олійного живопису на папері та картоні від старих майстрів до сьогодення.
4. Розглянути основні види пошкодження паперових основ та причини їх виникнення.
5. Ознайомитись з методикою дублювання творів олійного живопису на паперових основах на сучасному етапі.
6. Проаналізувати труднощі дублювання творів олійного живопису з паперових основ на міцніші.
7. Виконати реставраційну документацію у вигляді паспорту.
8. Провести реставрацію живописного етюд В. Розвадовського.

Об'єкт дослідження – методика дублювання творів олійного живопису на цупких основах.

Предмет дослідження – особливості та труднощі дублювання творів олійного живопису з паперових на міцніші основи в реставраційній практиці.

Для виконання завдань даного дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. До загальнонаукових методів відносяться: фактологічний, метод представлений вивченням візуального матеріалу, аналітичний, представлений у вигляді аналізу літературних джерел по темі, метод порівняльного аналізу, відтворений порівняльним мистецтвознавчим аналізом численних способів реставрації творів олійного живопису на папері, зокрема дублювання нетривких основ на

міцніші. До спеціальних методів відносяться статистичний метод та метод роботи із першоджерелами.

Наукова новизна дослідження. В роботі структуровані та узагальнені матеріали з техніки та технології письма та реставрації творів олійного живопису на паперових основах, а саме укріплення та дублювання крихких паперових основ, що складає наукову цінність даної роботи. Практична цінність полягає в можливості використання висновків в практичній роботі художників-реставраторів.

Практичне значення роботи. Результати даної роботи можуть використовуватись:

1. Для поглиблення розвитку та вивчення реставраційної справи.
2. Для реставраційних робіт, під час яких використовують методу дублювання укріплення картин, написаних на паперових основах.
3. Для подальшого дослідження та вивчення цієї теми та тем суміжних з нею.
4. Результат даної роботи можна використати у пам'ятко-охоронній справі з метою догляду та збереження автентичного вигляду твору мистецтва.

Структура і обсяг роботи. Текстова частина магістерської роботи складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел налічує – (77) позиції.

Практична частина дипломної роботи представлена реставрацією живописного натюрморту українського художника В'ячеслава Розвадовського та копією картини англійського художника Френка Кадогана Коупера «Марнославство».

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі розглянуто творчість В'ячеслава Розвадовського його творчий шлях, педагогічну діяльність та організацію пересувних виставок на теренах України. Описано роботи різного періоду його творчості з українською тематикою яка завжди передувала у творах митця. Педагогічна діяльність художника була спрямована на ознайомлення та залучення до мистецьких надбань саме селянських верств населення. В особистості художника потрібно підкреслити зосередженість, силу характеру і в той же час наголосити на його людяність та скромність.

Техніка живопису була відповіддю на вимоги свого часу. У XVI столітті сформувалася методика праці олійними фарбами в три прописки з просушкою кожного з живописних шарів, що став класичним – підмальовок, прописка, лесування. Цей метод був у двох різновидах фламандському та італійському і дозволяв досягати оптичних ефектів. Сучасні пігменти значно стійкіші, різноманітніші та яскравіші ніж пігменти, що використовували старі майстри.

Художник протягом цілих століть випробував і вивчав різні техніки живопису – від найстаріших: енкаустики, *tempera*, *fresco* і, дійшовши до олії, зупинився. В сучасній роботі художника, олія перемогла всі інші матеріали. Це пояснюється тим, що всі інші техніки є значно складніші і не дають такої свіжості й яскравості фарбам, як олійний живопис. Основи з картону були популярні на пленері.

Результати об'єктивних недоліків олійного живопису можуть бути в ваговитій мірі подолані при умові усвідомлення природних процесів, які відбуваються в живописному шарі, походження та властивостей основних груп розчинників та пігментів, практичних навичок та технологічних експериментів у ділянці техніки письма.

Беручись за видалення поверхневих забруднень з шару живопису твору можна тільки в тих випадках, якщо фарбовий шар і левкас не мають дефектів

(лущення та відставання). Частину забруднень можна видалити під час завершення процесу зміцнення при видаленні надлишків емульсії або при видаленні колагенових клеїв. Говорячи про поганий зв'язок та стан основи з ґрунтом, є найпоширеніші причин його виникнення. Серед цих причин велике місце займає грубе і недбале поводження з картинами яке викликає прориви, розриви основи та отвори від цвяхів.

На збереження музейних експонатів, в тому числі на твори станкового олійного живопису, надають згубний вплив не тільки надмірно висока або низька температура і відносна вологість повітря, але і їх добові та сезонні коливання, надмірно сильна освітленість або, навпаки, відсутність світла, забруднене повітря, різні мікроорганізми, комахи.

Відомо, що не всі прориви корисно реставрувати за допомогою латок. Дуже великі розриви та прориви основи, краще усунути методами більш складнішими, а саме – дублюванням зношеної основи. Система дублювання на основі нового полімеру BEVA 371 вдало використовується вже більше сорока років, а властивості цього продукту постійно удосконалюються. Різноманітність версій продукту дозволило змінити методику з гарячої в холодну та відмовитися від використання вакуумного столу низькішого тиску.

Список використаних джерел

1. Антонюк А. В'ячеслав Костьович Розвадовський – художник, педагог, пропагандист (1875–1943) Вісник історико-культурологічного подільського братства. – 1995. – № 4. – С. 81–84.
2. Алпатов М. В. Композиция в живописи М. В. Алпатов. – Москва - Ленинград : Искусство, 1940. – 128 с.
3. Алексеев-Алюрви Ю. В. Красочное сырье и краски, используемые в живописи. Анализ, рецепты приготовления красок. Москва. 2000. 156 с.
4. Алпатов М. В. Всеобщая история искусств. Москва–Ленинград : Искусство, 1948-1949. – Т. 1., 1948. – 385 с: 84 л. ил.; Т. 2., 1949. – 407 с. : 113 л. ил.
5. Алпатов М. В. Композиция в живописи. Москва-Ленинград : Искусство, 1940. – 128 с.
6. Арган Дж. К. История итальянского искусства. Москва : Радуга, 2000. 314 с.
7. Басманов В. О. О взаимодействии цветов. Москва, 1979.
8. Бергер Э. История развития техники масляной живописи. Москва : ОГИЗ Государственное издательство изобразительных искусств, 1935. 606 с.
9. Божко Л. Викладання народного мистецтва в школі В. Гагенмейстера на Поділлі (1920–1930-і роки) Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Вип. 24. Київ, 2008. С. 69–71.
10. Беда Г. В. Живопись : учеб. для студентов пед. институтов по спец. № 2109 «Черчение, изобраз. искусство и труд» Москва : Просвещение, 1986. 192 с.
11. Бобров Ю. Г. История реставраций дренерусской живописи. Л., 1987. Восстановление памятников культуры: Под ред. Д. С. Лихачева. Москва. С. 206.
12. Белова Л. А. Сборник сметных норм и расценок на реставрацию монументальной и станковой живописи. Москва. 1984. С. 246-250.

13. Ванслов В. В. Эстетика, искусство, искусствознание: Вопросы теории и истории. Москва : Изобразительное искусство, 1983. С 28.
14. Ванд-Поляк Е. В. Практика хранения коллекций в местных художественных музеях. Москва. 1970. С. 237.
15. Вахрамеев О. Сіяч прекрасного і доброго: Образотворче мистецтво. Київ. 1971. – № 5. – С. 28–29.
16. Вдовенко В. М. Творчість та педагогічна діяльність В. К. Розвадовського у Кам'янці-Подільському як поштовх для розвитку таланту молодих художників. Кам'янець-Подільський : КПНУ ім. І. Огієнка, 2010. С. 35–39.
17. Видалення поверхневих забруднень. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://art-con.ru/node/2417> . – Назва з екрану.
18. Виннер А. В. Материалы масляной живописи. Москва. 2000. С. 499 с.
19. Ганзенко Л. Г. Методологічні засади реставрації пам'яток культури і творів образотворчого мистецтва : Київ. 1996. – №3. – С. 37-40.
20. Гибкие основы [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://art-con.ru/node/2909> – Назва з екрану.
21. Галышевич А. А. Концепция образовательной программы «Консервация и реставрация памятников материальной культуры». Москва. 1999. С. 124-130.
22. Гренберг Ю. И. Технология станковой живописи. История и исследование: Монография Ю. И. Гренберг. Москва : Изобразительное искусство, 1982. 438 с.
23. Голиков В. П. Структура живопису, причини пошкодження та якість реставрації. Зберігання та реставрація. Москва, 1995. – №16. С. 18-21.
24. Двилюк М. Популяризатор українського мистецтва: присвячується 140-й річниці від дня народж. В. Розвадовського. Галичина. 2015. С. 22.
25. Делакура Э. Мысли об искусстве, о знаменитых художниках. Москва : Изд-во Акад. художеств СССР, 1960. 282 с.

26. Дублирование. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://art-con.ru/node/184> – Назва з екрану.
27. Ермолаева-Томина Л. Б. Опыт экспериментального изучения творческих способностей. Вопросы психологии. Москва. 1977. – № 4. – С. 76–78.
28. Зайцев А. С. Советы мастеров. Москва, 1973. С. 109-113.
29. Зайцев А. С. Наука о цвете и живопись. – Москва : Искусство, 1986. – 158 с.
30. Зурабян Т. С. Краски разных времен. Москва : Совет. Россия, 1970. С. 206.
31. Каталог виставки картин для Подолії з обкладинкою Розвадовського В.К. та його рукописними правками. 1905 Центр. Держ. архів-музей літ. і мистецтва (ЦДАЛМ). Київ. 632. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 11.
32. Коваленко О. М. Перші народні пересувні виставки В.К. Розвадовського на Україні. 1904–1906 рр. Київ. 1968. – № 10. – С. 105–112.
33. Киплик Д. И. Техника живописи. Москва: Сварог и К. 2002. 71 с.
34. Кудрявцев Е. Техніка реставрації картин. Москва: ООО "Издательство В.Шевчук". 2002. 251 с.
35. Лелеков Л. А. Проблемы теории и методологии реставрации: Обзорная информация. Москва, 1986. Выпуск №2, С 22.
36. Лелеков Л. А. Теоретические проблемы современной реставрационной науки. Москва : ВНИИР. 1989. С. 5–43.
37. Маслов К. И. Актуальні питання реставрації зберігання пам'ятників історії та культури. Москва: ГосНИИР, 2007. 203 с.
38. Овчаренко Л. Народні виставки картин В'ячеслава Розвадовського (1904-1906) Київ. 2014. – Вип. 43. – С. 52–59.
39. Папір. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://art-con.ru/node/3707> . – Назва з екрану.

40. Паравійчук А. Г. Кам'янець-Подільська художньо-промислова школа. Кам'янець-Подільський. 1984. – № 1. – С. 85–86.
41. Прищепя О. П. Виставкова й просвітницька діяльність художника В.К. Розвадовського як чинник формування міського культурного довілля Правобережної України початку ХХ ст. Київ. 2015. – Вип. 33. – С. 220–237.
42. Разрушение и повреждение памятников живописи; меры сохранения и лечения. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://art-con.ru/node/2199> – Назва з екрану.
43. Реставрация произведений, выполненных в смешанной технике. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://art-con.ru/node/931> – Назва з екрану.
44. Розвадовский В. Докладная записка его Сиятельству Господину Вице-Президенту Императорской Академии Художеств. 18 апреля 1903 года СПЦДА. Київ. 789. – Оп. 12. – Од. зб. 29-з. – Арк. 7–10.
45. Рябий М. Дещо про Вячеслава Розвадовського. Народна творчість та етнографія. Київ. 1972. – № 4. – С. 104–105.
46. Розвадовский В. Несколько слов и цифр по поводу «народной выставки картин» Прибавление к Подольским губернским ведомостям. Кам'янець-Подільський. 1904. – №297. Арк. 32, 42.
47. Розвадовська Т.В. «Произведения художника Розвадовского Вячеслава Константиновича». Київ: Огляд. 1982. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 74.
48. Редакційні статті. Вирізки з газети «Правда Востока». 1935–1940 Київ : ЦДАЛМ. 632. – Оп. 1. –Спр. 26. – Арк. 3.
49. Репин и Украина. Письма деятелей украинской культуры и искусства к Репину 1896–1927. Киев : Изд-во Акад. наук Укр. ССР, 1962. 211 с.
50. Республіканська ювілейна Шевченківська виставка. Каталог-путівник. Київ, 1941. – 152 с.
51. Свідоцтво про закінчення педагогічних курсів при Академії мистецтв Київ : ЦДАЛМ. 632. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 6.

52. Свідоцтво про нагородження Великою Бронзовою медаллю за успіхи з живопису. Київ : ЦДАЛМ. 632. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 2.
53. Свідоцтво про нагородження Малою Бронзовою медаллю за успіхи в рисунку. Київ : ЦДАЛМ. 632. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 2.
54. Смирнов Г. Б. Живопись : [учебное пособие для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов]. Москва : «Просвещение», 1975. 143 с.
55. Стасевич В. Н. Пейзаж. Картина и действительность. Москва : «Просвещение», 1978. – 176 с.
56. Стась М. І. Академічний живопис : навчально-методичний посібник.– Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. 244 с.
57. Тимченко Т. Р. Методи захисту основ олійного живопису (історія та сучасні технології). Київ: ПВП "Задруга", 2015. 69 с.
58. Тютюнник В. В. Материалы и техника живописи. Москва : Академия художеств, 1962. 207 с.
59. Тардито Америо Р. «Тайная вечеря» Леонардо да Винчи: причины повреждений и методика реставрации. Россия и Западная Европа: взаимодействие индустриальных культур. Москва : Материалы международной научной конференции, 1970. 234-237 с.
60. Унковский А. А. Живопись : Вопросы колорита : [учеб. пособие для студентов худ-граф. фак. пед. ин-тов]. Москва : Просвещение, 1980. 128 с.
61. Унковский А. А. Цвет в живописи. Москва : Просвещение, 1983. – 64 с.
62. Уолден С. А. Гибкие основы. Москва : РИО ГосНИИР, 1999. 120 с.
63. Удаление желтизны и загрязнений на бумаге промывкой. [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : <http://art-con.ru/node/180> – Назва з екрану.
64. Федосеева Т. С. Матеріали для реставрації живопису та предметів прикладного мистецтва. Москва : РИО ГосНИИР, 1999. 120 с.

65. Федоренко Н.Т. Флорентийский художественный конгресс за сохранение культурных ценностей, в защиту произведений искусства. Москва, 1992. Вып. 3; 1996. Вып. 4.
66. Фейнберг Л. Е. Секреты живописи старых мастеров. Москва : Изобр. искусство, 1989. – 322 с.
67. Цитович В. И. Технологія дублювання станкового живопис. Москва: ННИРЦУ, 2002. 135 с.
68. Шашков Ю. П. Живопись и ее средства : учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект, 2010. – 128 с.
69. Шегаль Г. М. Колорит в живописи : заметки художника. Москва : Искусство, 1957. – 76 с.
70. Штаничева Н. С. Живопись : Учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект, 2009. – 271 с.
71. Шорохов Е. В. Композиция : [учеб. для студентов худож.- граф. пед. ин-тов.] Москва : Просвещение, 1986. – 207 с.
72. Шулик А. Г. Художньо-педагогічна діяльність митців-графіків Кам'яниччини у ХХ ст. А. Г. Шулик Візуальні мистецтва. Серія «Мистецтвознавство» : наук. зап. Київ, 2011. – № 2. – С. 187–192.
73. Шмагало Р. Т. Гончарные промыслы Украины конца XIX – начала XX веков (Исследование организационно-творческих процессов). Москва, 1992. – С.
74. Шулик А. Г. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. Львів, 2005. С. 133.
75. Яшухин А. П. Живопись : [учебное пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. № 2003 «Преподавание черчения и изобразит. искусства»]. Москва: Просвещение, 1985. – 288 с.
76. Ямщиков С. Возрожденные к жизни: Наше наследие. 1989. Москва. С 307.

77. Яшухин А. П. Живопись : [учебное пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. № 2003 «Преподавание черчения и изобразит. искусства»] / А. П. Яшухин. – М. : Просвещение, 1985. – 288 с.